

Mihályiné Simon Rita: Autizmus - a bezárt világ

Bevezető gondolatok

Autizmus – olyan fogalom ez, amelyről ma már majdnem mindenki hallott. A laikus egyfajta különlegességként, vagy különcséggként gondol rá. Az autizmus olyan állapotként került a köztudatba, amellyel az együtt élő személyek valamiféle lenyűgöző, átlagon felüli készségeket hordoznak. Sajnos a valóság nem ennyire lenyűgöző: az autizmussal élők többségének nincsenek átlagon felüli képességei, sőt, több területen az átlagon alul teljesítenek, jelentős hányaduk értelmileg is sérült.

Az autizmus fogalma

Az autizmussal élő gyermek problémájának lényege a szociális-kognitív és kommunikációs készségek fejlődésének zavara, amely a személyiség fejlődésének egészét áthatja, (pervazív), és általában fogyatékos állapothoz vezet.

Az autizmussal élő gyermekek csoportjába soroljuk mindazokat az autisztikus állapotban lévő, vagy korszerű kifejezéssel az autisztikus spektrum zavarba, tartozó gyermekeket, akikről közös szükségleteik alapján, az ellátás szempontjából, így pedagógiai szempontból is egységesen kell gondolkoznunk, mert általános értelmi képességeiktől függetlenül azonos jellegű, speciális szükségleteiket kielégítő, sajátos nevelési megközelítésre van szükségük.

Az autizmus a viselkedés jellegzetes tüneteivel leírható állapot, amely különböző, agyi fejlődési és működészavart okozó organikus tényezők hatására jöhet létre.

Okai között, amelyek nem teljesen tisztázottak, elsősorban genetikai és az idegrendszer károsító hatásokat, esetleg azok interakcióit feltételezik.

JELLEGZETESEN ÉRINTETT TERÜLETEK:

- I. szociális kapcsolatok
- II. alkalmazkodást segítő viselkedés
- III. nyelv és kommunikáció
- IV. értelmi képességek
- V. szenzomotoros készségek

I. SZOCIÁLIS KAPCSOLATOK

„Autista magány” Valószínű, hogy nincsenek tisztában az emberi kapcsolatok felépítésével, emellett hiányzik a személyes identitás (én-azonosság) tudata is. Gyakran nem képes együttérzésre (empátia hiánya). Annak megtanulása, hogy másokkal szemben megfelelően

viselkedjenek, nehezebb számukra, mint más gyermekeknek. Nehezen tanulják meg a társadalmi kötelezettségeket és tilalmakat. 3-5 éves korban az autista gyermeknek a többiek világtól való elszigetelődése különösen jellemző, ezt nevezik „autista magány”-nak. „Akkor a legboldogabbak, ha békén hagyják őket”.

5 éves kor után viszont jelentősen javulnak a szociális készségek, de továbbra is megmarad az a fogyatékos képesség, hogy a kortársakkal nem tud barátkozni, szívesebben tevékenykedik magányosan, egyedül. Az is előfordul, hogy környezetük személyeit tárgyként kezelik. Nem a személy érdekli őket, hanem a funkciója, például a felnőtt kezét vezetik a kívánt tárgyhoz.

„Szemkontaktus kerülés” A szemkontaktus teljes hiánya csak a legsúlyosabb autistákra jellemző. Új szemlélet az, hogy az autista gyermekek interperszonális kapcsolataira nem a szemkontaktus kerülése jellemző, hanem az, hogy nem használják a kommunikáció során. Nem akkor viszonozzák a pillantást, amikor azt elvárnák tőlük.

„Autista érzelmek” Az autista gyermek érzelmi fogékonyságának hiánya a család számára a leglesújtóbb élmény. Ez a hiány nem az érzelmek teljes hiányát jelenti, csupán azt, hogy nehézségeik vannak az érzelmi állapotok kifejezésének megértésével és sajátosan fejezik ki érzéseiket.

Az autista gyermekek örömet, félelmet, dühöt és más hangulatokat is kifejeznek, de ezek gyakran nincsenek szinkronban a társadalmi elvárásokkal. Az autista gyermekek nagyon normális reakciót mutatnak: örömet fejeznek ki csiklandozáskor, hancúrozáskor, vagy ha a zenére ugrálnak, mozognak. Sokszor tűnnek boldognak magányos tevékenységük végzése közben is. Viszont ha vigaszra van szükségük, ritkán fogadják azt el. Gyakran nem értik a testi kontaktust sem, gondosan elhárítják, lesöprik magukról az érintéseket. Ők is képtelenek vigaszt nyújtani, közömbösek mások bánatával szemben. Jellemző lehet rájuk a szorongás, tárgyaltalan félelem, ami a megváltozott észlelés következtében irreális, például „nem azért fél a kutyától, mert megharaphatja, hanem azért, mert szőrös”. Előfordulhat náluk indokolatlan sírás-nevetés és ambivalencia (egy azon időben szeretne valamit és az ellenkezőjét is).

II. ALKALMAZKODÁST SEGÍTŐ VISELKEDÉS

Sztereotíp mozgások: rituális, kényszeres, rögeszmés viselkedés, céltalan, ismétlődő cselekvések, pl. hintázás, röpöködés, tárgy pörgetése, egy helyben topogás, szökdelés, ugrándozás, ütogető mozdulatok. Valószínű, hogy ez része a stresszhelyzetnek. Az ő helyzetükben ezek a cselekvések nem csökkentik szükségszerűen az izgalmat, előfordul, hogy növelik. Ilyen esetekben önvészélyeztető következményekkel járhat pl. kézharapás, fej ütése, hajhúzás, mint autoagresszió, de megjelenhet a mások elleni agresszió is, amit heteroagresszióknak nevezünk.

- Szélsőségek, megmagyarázhatatlan félelmek, vagy fóbiák, melyek jelentkezhetnek hangok, tárgyak, színek hatására.
- Az autizmussal élő gyermekek rosszul érzékelik a valóságot.

- Szélsőséges szorongások, vagy erős izgalmi állapotok is jelentkezhetnek, amelyek fizikai feszültséget is eredményezhetnek, emiatt képtelenek kontaktust teremteni.
- A gondolkodás és cselekvés merevsége, mely az állandósághoz való ragaszkodásban nyilvánul meg, nehezen viselik a változásokat, ezért nehéz beilleszkedniük egy csoportba. A gyermek viselkedéseit az állandóság fenntartásához való rögeszmés ragaszkodás irányítja. Spontán tevékenységeiknek választéka is jelentősen korlátozott (pl. csak egy útvonalon lehet menni, csak egyfajta ruhát, cipőt lehet felvenni, bizonyos színű ételt megenni).

III. NYELV, ÉS KOMMUNIKÁCIÓ

A beszéd és kommunikációs készség károsodása széles skálán mozoghat. Az autizmussal élők kb. 50 %-a nem beszél. Kimaradhat a normál nyelvi fejlődés egy-egy szakasza. Azonban a velük való kommunikáció nem teljesen kudarc, de rendkívül korlátozott, információcseré nem jön létre, hiányzik egy alkotórész. Van egy alapvető érdeklődéshiány, közönyösség.

A beszélő autizmussal élő gyermekek legalább $\frac{3}{4}$ -énél előfordul az echolália – ami beszédkényszert jelent a hallott szavak visszhangszerű utánzására. Gyakran jelenik meg kérdés és kívánság esetén. Kérésekre válasz helyett a kérdést echolálja vissza. Vannak, akik csak echolálnak és sohasem beszélnek spontán módon. Megjelenhetnek kényszerek is, mint pl. a beszédkényszer: képtelen az őt érdeklő témát abbahagyni, nem igényli, hogy figyeljenek rá.

Gondolatismételgetési kényszer: a számára éppen fontossá váló ötletet, gondolatot hangoztatja.

Kérdező kényszer: faggatás, amikor nem a válasz a fontos, hanem a kérdező.

- Feltűnően megkésik az egyes szám első személy használata, az „én” fogalmának kialakulása, tipikus az „én” és „te” névmáscsere.
- Önkényesen kialakított szavak használata, meg nem értése adott esetben a gyermek nyugtalanságát, szorongását fokozza.
- Beszéde nem közlő jellegű, „nem azért beszél, mert mondanivalója van”.
- Ha a beszéd késik, vagy hiányzik, nem kompenzálja metakommunikációs jelekkel.
- Gyakran nem értik a jelentésárnyalatokat, a közlés célját. A tréfálkozó, ironikus, vagy szellemes beszédet inkább túlzottan szó szerint veszik.
- Névre, felszólításra általában nem figyelnek, elvont fogalmakat nem értenek.
- Nehézséget okoz az igeidő, az a tudás bizonytalan, hogy mikor melyik igeidőt kell használni, valamint nehézséget okoz az idő és a tér viszonyzavai (itt, ott, jönni, menni).
- Problémát okoz a személyragcsere, hanglejtés, hangmagasság, beszédsebesség, folyékonyaság, hangsúly normális használata.

- Gyakoriak a grammatikai hibák.

Alapvetően tehát nem a verbális kommunikáció sérüléséről, hanem a **KOMMUNIKÁCIÓ, MINT EGÉSZNEK A KÁROSODÁSÁRÓL VAN SZÓ, AMI MAGÁBA FOGLALJA A VERBÁLIS ÉS NONVERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓT IS**. Jellemző rájuk még a gesztusok hiánya, vagy inadekvát alkalmazása. Annak ellenére, hogy gesztusaik furcsák és szegényesek, vannak bizonyos gesztusok, melyeket ügyesen tudnak a szociális interakcióban használni. Egyszerű és jól megtanult kézmozdulatokkal fejezik ki a gondolataikat, kívánságaikat, pl. menj el, gyere, csönd, nézz fel.

IV. ÉRTELMI KÉPESSÉGEK

A nyelv megértésének nehézségei.

- Jellemző a készségek egyenetlen fejlődése, nem is beszélhetünk normális fejlődésmenetről.
- Speciális nehézségek a problémamegoldás terén.
- Figyelmük nehezen irányítható, gyakran felületesen és nem a lényeges tulajdonságokra összpontosítanak. Hiányzik az érdeklődés, minimális a figyelem, kivéve a speciális érdeklődésű autistákat.
- Jellemző az emlékezetre, hogy súlyosabb esetű autisták is jól megjegyeznek helyet, irányt, személyt, de a sorba rendezési képességük gyenge, nem képesek különbséget tenni életkor és nemek szerint. Jellemző rájuk a tanultak általánosításának hiánya.
- Asszociációk fogyatékosága (pl. hó-tél összekapcsolása nem megy).
- Információ feldolgozásában a szelekciós képességek hiánya.
- Szokatlan sztereotip érdeklődési kör (térképek, menetrend, telefonkönyv).
- Nem látható dolgok létezését képtelen felfogni, valamint a valóság és a képzelet szétválasztásának nehézsége, hiánya.
- Nem értik az ok-okozati összefüggéseket, rész-egész viszonyt, az analízis – szintézist, gondolkodásukból hiányzik a miért, hogyan.
- A játék már a fejlődés korai szakaszában megrekedhet és csak szertartásaik eszközeiként használják. A játék tartalma formális, a tárgyakat nem a rendeltetésüknek megfelelően használják. Jellemző a fantáziát igénylő tevékenység abnormális hiánya, aminek egyik lehetséges következménye, hogy nem játszanak szerepjátékot. A szimbolikus játék is csak nagyon későn, vagy egyáltalán nem jelenik meg. Gyakori a funkció nélküli sztereotip játék (sorba rakás, pörgetés, gyűjtögetés)
- Érdeklődésük sztereotip, korlátozott. Sokszor szokatlan tárgyakhoz ragaszkodnak (WC, víz, ventilátor).
- Kétségbeesésük gyakori a környezet kicsi, nem lényeges részleteinek megváltozása miatt (új szemüveg, fülbevaló, más testtartás miatt).

- Mivel kölcsönös kommunikációra nem képesek, környezetük nehezen érti meg őket. Emiatt gyakoriak az autistáknál a dührohamok.
- Utánzási képességük rendszerint gyenge, általában a viselkedést és nem a másik szerepét utánozzák.

A gyermekek meghatározott dolgokat megtanulnak, de nem alkalmazzák azokat olyan szituációkban, melyben kellene. Az autizmussal élők sokáig tudnak összpontosítani egy korlátozott témára, annak saját varázsa miatt, míg az egészséges gyermek futólag figyel rá (pl. szín, árnyék, hang).

Bizonyos készségekben meglepően nagy teljesítmények jelenhetnek meg. Például emlékezhet egy autizmussal élő gyermek egy vasúti menetrend minden részletére anélkül, hogy az információt utazáshoz akarná felhasználni. A magyarázat erre a kivételes képességre a gépies memória, szemben az értelmessel.

V. SZENZOMOTOROS (ÉRZÉKELÉSI-MOZGÁSOS KÉSZSÉGEK)

- Jellemzők az értelmetlen mozgási rítusok, melyek gyengítik a más mozgásokra való összpontosítást.
- A zene, a dallam fontos számukra, szinte alig van, akinek a zene közömbös.
- Az autizmussal élő gyermek gyakran nincs tudatában saját testének, éppen ezért másokhoz való viszonyában is fogyatékoság tapasztalható.
- A korai kötődés, valamint a vizsgálódó játék hiánya miatt nem jutnak kellő ismeretekhez, így nehezen alakul ki a testséma mint térben, mint a másokkal való érintkezésben.

Mihályiné Simon Rita
Tanulásban akadályozottak szakos
gyógypedagógus